

Justyna Mazurek*

Przebaczenie w życiu wychowanków Schroniska dla Nieletnich w Dominowie: konstruowanie własnej biografii jako metoda resocjalizacji

Forgiveness in the Lives of Juveniles of the Juvenile Detention Center in Dominów: Constructing One's Own Biography As a Method of Social Rehabilitation

Abstract: Forgiveness in the process of social rehabilitation is often a breakthrough moment in changing a person's behavior and thinking. Particularly significant is the change in the lives of young people threatened with demoralization or already demoralized, who are at the stage of shaping themselves and their system of values. Forgiveness is a reaction that works and frees you from the consequences and allows you to look at the world from a different perspective. This article is an attempt to show the understanding of forgiveness by young people in the Juvenile Shelter and to present the juveniles' biographies as a method of social rehabilitation.

Keywords: forgiveness, social rehabilitation, juvenile, juvenile shelter.

* Justyna Mazurek (ORCID: 0000-0001-9861-1739) – mgr, doktorantka w Instytucie Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, kontakt: otlowska@poczta.onet.pl.

Jan Paweł II w słowach wypowiedzianych na Westerplatte przestrzegał młodzież: „Musicie rozważyć – w jakim stosunku – na każdej z tych dróg – pozostaje «bardziej być» do «więcej mieć». Ale nigdy samo «więcej mieć» nie może zwyciężyć. Bo wtedy człowiek może przegrać rzecz najcenniejszą: swoje człowieczeństwo, swoje sumienie, swoją godność. To wszystko, co stanowi też perspektywę życia wiecznego”¹. Mimo iż od wypowiedzenia tych słów minęło wiele lat, są one niewątpliwie dalej aktualne.

Celem artykułu jest naukowa refleksja o przebaczeniu i procesie przebaczenia w resocjalizacji na przykładzie życia wychowanków Schroniska dla Nieletnich w Dominowie. Artykuł jest wycinkiem z badań prowadzonych w schronisku mających na celu poszukiwania nowych kierunków prowadzenia resocjalizacji wśród młodych ludzi osadzonych w takich placówkach. Wyniki badań mogą również zostać wykorzystane przez pracowników placówek resocjalizacyjnych, którzy dostrzegą zalety przebaczenia w tworzeniu programów terapeutycznych dla osadzonych.

W niniejszej pracy postawiono główne pytanie badawcze, brzmiące następująco: Jak wygląda przebaczenie w życiu wychowanków Schroniska dla Nieletnich w Dominowie? Szczegółowymi pytaniami były: Czym jest schronisko dla nieletnich?, Jak wygląda proces przebaczenia?, Jak przebaczenie postrzegane jest wśród nieletnich przebywających w Schronisku w Dominowie?, Jaki wpływ ma przebaczenie na proces resocjalizacji?

Metoda, jaką się posłużyłam, była metoda indywidualnych przypadków. Polega ona na „analizie jednostkowych losów ludzkich uwikłanych w określone sytuacje wychowawcze, lub na analizie konkretnych zjawisk natury wychowawczej poprzez pryzmat jednostkowych biografii ludzkich z nastawieniem na opracowanie diagnozy przypadku lub zjawiska w celu podjęcia działań terapeutycznych”². Celem jest dokładny opis danego przypadku oraz czynników wpływających na proces przebaczenia. Techniką badawczą zastosowaną w realizacji studium indywidualnych przypadków był wywiad. Do techniki wywiadu

- 1 C. Kustra, *Wychowanie chrześcijańskie młodzieży niedostosowanej społecznie, w: Resocjalizacja instytucjonalna – bariery i możliwości*, red. I. Mudrecka, M. Snoppek, Uniwersytet Opolski, Opole 2013, s. 68.
- 2 T. Bauman, T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa 2010, s. 78.

wykorzystałam narzędzie badawcze, jakim jest kwestionariusz wywiadu. Skierowany był on do wychowanków Schroniska dla Nieletnich w Dominowie i zawierał 32 pytania otwarte. Wyznaczały one kierunek rozmowy, wspomagając precyzyjność zadawanych pytań i udzielania na nie odpowiedzi.

Schroniska dla Nieletnich w Dominowie

Schroniska dla nieletnich zgodnie z przepisami Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 1983 r. są „specjalnymi placówkami opieki całkowitej o charakterze diagnostyczno-resocjalizacyjnym, należy je więc traktować jako środki tymczasowe, które pełnią nie tylko funkcję diagnostyczną, ale także zapobiegawczą i resocjalizacyjną”³. Zgodnie z przywoływanym już rozporządzeniem schroniska podzielono na dwa typy.

Pierwszy to schroniska zwykłe. Zaliczamy do nich m.in.: internaty, szkoły, warsztaty szkolne, zespoły diagnostyczne. Liczba wychowanków w grupie powinna liczyć 10 osób. Trafiają do nich nieletni, których doświadczenia życiowe przemawiają za umieszczeniem ich w zakładach poprawczych, uczestnicy przestępstw w stosunku do których zachodzi obawa, że mogą chcieć uciec i zatrzeć ślady, a także osoby, których tożsamości nie można ustalić. Kształcenie i praca tych osób odbywa się na terenie schroniska (w szczególnych sytuacjach może odbywać się poza nim, ale za zgodą organu, do którego dyspozycji pozostaje nieletni)⁴.

Druga grupa to schroniska interwencyjne. Decyzją sądu są w nich umieszczani nieletni, stwarzający poważne zagrożenia społeczne. Praca ukierunkowana jest głównie na eliminowanie przyczyn zachowań agresywnych. Wszystkie zajęcia odbywają się na terenie schroniska, liczba osób w grupie wynosi 6⁵.

Po przyjęciu do ośrodka nieletni trafia do izby przejściowej, gdzie przebywa maksymalnie 14 dni. W tym okresie poddawany jest wstępnym badaniom

3 S. Bębas, *Metody i formy oddziaływań resocjalizacyjnych w Schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych*, w: *Resocjalizacja. Zagadnienia prawne, społeczne, medyczne*, red. A. Jaworska, Kraków 2009, s. 335.

4 S. Śliwa, *Wybrane problemy resocjalizacji nieletnich w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych*, Opole 2013, s. 47–48.

5 S. Bębas, *Metody i formy oddziaływań resocjalizacyjnych w Schroniskach*, s. 335.

lekarskim, badaniom osobopoznawczym i zabiegom higieniczno-sanitarnym, dodatkowo pedagog lub psycholog przeprowadza wstępną rozmowę z nieletnim i zbiera podstawowe informacje o nim.

Każdemu wychowankowi schronisko opracowuje opinię psychologiczno-pedagogiczną, która powinna obejmować:

- 1) określenie stanu zdrowia fizycznego (uwarunkowania biologiczne, choroby wieku dziecięcego, przebieg ciąży, przebyte choroby, urazy, operacje, aktualny stan zdrowia, sprawność fizyczna)⁶;
- 2) określenie poziomu rozwoju psychicznego, w szczególności:
 - a) poziom rozwoju poznawczego, w tym przebieg nauki szkolnej z uwzględnieniem opóźnień w nauce i braków w wiadomościach szkolnych oraz z uwzględnieniem zainteresowań i predyspozycji zawodowych,
 - b) charakterystykę osobowości nieletniego, zwracając uwagę na temperament, uczucia, potrzeby, wartości, zainteresowania, zdolności oraz pozytywne aspekty osobowości,
- 3) charakterystykę środowiska rodzinnego i rówieśniczego, uwarunkowania psychospołeczne, więzi emocjonalne, system wartości, system wychowawczy;
- 4) analizę procesu nieprzystosowania społecznego;
- 5) wnioski określające kierunki oddziaływań resocjalizacyjnych;
- 6) propozycje dotyczące rodzaju środka wychowawczego lub poprawczego⁷.

Opinia ta jest wieloaspektowa i dogłębna. Sporządzenie jej niewątpliwie ułatwi wychowawcy pracę z nieletnim, ponieważ w oparciu o tak zgromadzone informacje łatwiej będzie dostosować plan działania do wychowanka. Ważne jest, aby opinia ta była rzetelnie wykonana przez odpowiednich specjalistów w oparciu o zebrane informacje i dokumenty.

Schronisko dla Nieletnich w Dominowie to placówka opieki całkowitej, do której trafiają nieletni podejrzani o czyny karalne lub przestępstwa, a okoliczności, stopień demoralizacji, charakter czynu i nieskuteczność dotychczas stosowanych środków przemawiają za przyszłym umieszczeniem wychowanka

6 S. Śliwa, *Wybrane problemy resocjalizacji nieletnich*, s. 48.

7 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, Dz. U. z 2001 r., Nr 124, poz. 1359.

w zakładzie poprawczym. Pobyt w schronisku jest tymczasowy, a czas pobytu ustala sąd rodzinny⁸.

W Schronisku dla Nieletnich w Dominowie w czasie przeprowadzania badań funkcjonowało 6 grup wychowawczych. Dwie o charakterze zwykłym oraz cztery o charakterze interwencyjnym. Każda grupa ma do swojej dyspozycji świetlicę, zaplecze gospodarcze, może także korzystać ze sprzętów sportowych i audiowizualnych. Każdy wychowanek ma do dyspozycji TV, wieżę z CD, lodówkę, pralkę, odkurzacz i sprzęt sportowy, ponadto: obuwie, strój, piłki do gry. Ma możliwość korzystania z: sali gimnastycznej, boiska sportowego, kortów tenisowych, siłowni czy biblioteki. Może uczestniczyć we mszy świętej i innych nabożeństwach w niedzielę i święta, a także prowadzić rozmowy z kapłanem.

Przebaczenie

Przebaczenie jest pożądanym zjawiskiem, ale nie do końca zrozumiałym. Występuje ono w sferze duchowej. Człowiek jest w stanie racjonalnie wytłumaczyć i pojąć intelektualnie, czym jest proces przebaczenia, ale nie zawsze możliwe jest jego emocjonalne odczuwanie⁹. Pojęcie „przebaczenia” nie jest więc terminem oczywistym. Wiąże się ono z mnóstwem problemów zarówno natury teoretycznej, jak i praktycznej. Jeśli chodzi o stronę teoretyczną, można zastanawiać się m.in., czy przebaczenie to akt darowizny czy dług, czy można budować społeczeństwo na samej sprawiedliwości, czy przebaczenie łączy się z zapomnieniem, a może jest ucieczką od konfliktów. Wiele pytań pojawia się również od strony praktycznej, m.in., czy wszystko można przebaczać, czy przebaczenie jest słabością, czy wymaga przemiany tego, kto skrzywdził¹⁰. Nikt nie jest w stanie rozwiązać wszystkich wątpliwości na ten temat, odpowiedzieć na pytania, które wywołują mnóstwo problemów natury teoretycznej i praktycznej. Przebaczenie jest „pewną formą realistycznego spojrzenia na świat”¹¹. Można tak

8 *Organizacja i zadania schroniska*, Schronisko dla Nieletnich w Dominowie, <http://dominow.sdn.gov.pl/index.php?id=137&id2=112>, dostęp: 23.05.2018.

9 E. Larsen, *Od gniewu do przebaczenia*, tłum. E. Zaremba, Gdańsk 2000, s. 81.

10 P. Ide, *Czy możliwe jest przebaczenie?*, tłum. M. Zaręba, Kraków 2000, s. 18–19.

11 W. A. Meninger, *Jak przebaczać?*, tłum. A. Makowska, Warszawa 2003, s. 38–39.

twierdzić, ponieważ czasem po raz pierwszy w życiu jesteśmy w stanie zobaczyć siebie i innych takimi, jakimi jesteśmy w rzeczywistości. Brak przebaczenia często zmienia nasze spojrzenie na świat i ludzi, a krzywda, jaka w nas tkwi, nie pozwala nam dostrzegać prawdziwego świata. Przebaczenie jest reakcją, która działa i uwalnia od konsekwencji nie tylko osobę, która przebacza, ale również tę, której się przebacza¹².

W literaturze przedmiotu pojawia się wiele definicji „przebaczenia”, analizujący je w różnych aspektach i z perspektywy różnych nauk: teologii, pedagogiki, psychologii¹³. Definiowane jest ono jako dokonanie wyboru, polegające na decyzji powstrzymania się od zemsty, rygorystycznych osądów wobec sprawcy, który wyrządził krzywdę, podejmowanie zachowań życzliwych wobec tej osoby¹⁴. Przebaczenie to „w relacjach międzyludzkich zmiana postawy z negatywnej na pozytywną wobec krzywdziciela wyrażająca się w intencjonalnym porzuceniu urazy oraz wielkoduszności i współczuciu wobec niego; w religii, akt miłosierdzia ze strony Boga wobec winnego człowieka, któremu Stwórca odpuszcza grzechy i daruje kary”¹⁵. Kazimierz Mrówka opracował definicję „przebaczenia”, która nawiązuje do teologii: „Przebaczenie jest to akt łaski Bożej, przez którą daruje On karę za grzechy, a w następstwie skruchy i wiary grzesznika. Przebaczenie jest aktem łaski i miłosierdzia, która nie zważa na zasłużoną karę. Przebaczenie daruje karę, ale nie wiąże się z żadną zasługą. Dlatego też powinno być odróżnione od usprawiedliwiania polegającego głównie na przypisywaniu zasługi posłuszeństwa Chrystusa wobec grzesznika”¹⁶. Badacz przytacza też definicję przedstawioną przez psycholog Chantal Calatayud: „Przebaczenie jest darem, gestem dopuszczania na nowo do więzi bliskości, wspólnoty, chociaż została ona zerwana”¹⁷. Definicji przebaczenia jest wiele i każda kładzie szczególny nacisk na inny aspekt. Doris Donnelly, w kontekście języka angielskiego, zwraca uwagę

12 D. Donnelly, *Uczymy się przebaczać*, Kraków 2002, s. 77.

13 K. Mrówka, *Filozoficzny sens przebaczenia*, Tarnów 2008, s. 28.

14 J. Mróz, K. Kaleta, *Psychologiczne ujęcie przebaczenia*, w: *Oblicza przebaczenia*, red. M. Guzewicz, P. Wiejak, M. Pleskoczyńska, ks. A. Falewicz, Kielce 2018, s. 60.

15 S. Zalewski, *Przebaczenie*, w: *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, red. K. Chałas, A. Maj, Radom 2016, s. 899–904.

16 K. Mrówka, *Filozoficzny sens przebaczenia*, s. 22.

17 Tamże, s. 25.

na pochodzenie słowa „przebaczenie”: *forgive* czyli przebaczać jest poszerzoną wersją czasownika *give* czyli dawać. Pełnia życia i człowieczeństwa powinna wyrażać się w dawaniu miłości. Dawanie jest oznaką człowieczeństwa, natomiast przebaczenie zakłada, że jedynym godnym darem, jaki można ofiarować, jest dar samego siebie¹⁸. W kontekście psychoterapii akt przebaczenia wymaga poszanowania wolności oraz świadomości. Proces psychoterapii może służyć jako etap przygotowawczy do podjęcia decyzji o rezygnacji z zemsty¹⁹. Przebaczenie oznacza zmianę postaw wobec krzywdzicieli, przekonanie, że jest ono pojednaniem obu stron. Może towarzyszyć procesom terapeutycznym zarówno ofiar, jak i sprawców²⁰. Biorąc pod uwagę powyższe, przebaczenie to długi i skomplikowany proces, który często tylko z pozoru wydaje się oczywisty.

Przebaczenie jest procesem długim, wymagającym wiele nakładu sił, często zmagania się w z własnymi słabościami. W schronisku młodzi ludzie pozostają w izolacji, która jest pewnego rodzaju karą więzienia, ponieważ jest to ośrodek opieki całkowitej; panują w nim określone zasady, porządek dnia i rozkład zajęć, który ustala dyrektor w porozumieniu z radą pedagogiczną. Wychowankowie trafiają do schroniska i są pozbawieni możliwości dotychczasowego funkcjonowania. Więzieniem na swój sposób jest również brak przebaczenia innym oraz sobie, a kluczem do tej celi jest właśnie darowanie win.

Brak przebaczenia potrafi prowadzić do sytuacji, w której można czuć się jak w więzieniu. Przed laty kardynał Stefan Wyszyński wypowiedział słowa, które nawiązują do takiego duchowego więzienia: „Przebaczenie jest przywróceniem sobie wolności, jest kluczem w naszym ręku od własnej celi”²¹. Autor tych słów podkreślał również, że brak przebaczenia prowadzi do zniewolenia i to od nas zależy, czy się z tego wyzwolimy.

Aby stwierdzić, czy obecne jest nieprzebaczenie w danej sytuacji lub relacji, można skorzystać z opracowanych symptomów braku pełnego przebaczenia. Wyróżnia się dziesięć przesłanek, które sugerują nam, że proces przebaczenia

18 D. Donnelly, *Uczymy się przebaczać*, s. 73–74.

19 R. Jaworski, *Przebaczenie w psychoterapii*, „Paedagogia Christiana”, 2/38 (2016) s. 156, DOI: 10.12775/PCh.2016.027.

20 T. J. Wach, *Krzywda i przebaczenie w resocjalizacji i innych działaniach pomocowych*, „Paedagogia Christiana”, 2 (2016) s. 231, DOI: 10.12775/PCh.2016.031.

21 A. Wygonna, *Przebaczenie: droga do uzdrowienia*, Lublin 2017, s. 13.

nie został zakończony. Są to: 1) aprobata zła (wybaczenie komuś nie oznacza przyzwolenia na wyrządzaną nam krzywdę. Wybaczamy to, czego nie aprobujemy)²²; 2) szukanie wymówek (przebaczenie nie jest niedostrzeganiem zła, nie należy szukać wytłumaczenia, dlaczego ktoś nas skrzywdził); 3) usprawiedliwianie wyrządzonej krzywdy (słowo usprawiedliwiać znaczy „czynić słusznym” lub „sprawiedliwym”, zła nie można usprawiedliwić, można je jedynie przebaczyć); 4) ułaskawienie (działanie prawne, którego skutkiem jest zwolnienie z ponoszenia konsekwencji swoich zachowań); 5) pojednanie (wymaga ono zgody dwóch stron, a czasami osoba, której wybaczyliśmy, unika kontaktu, pojednania nie należy wymuszać, ponieważ wymaga ono pełnej chęci i gotowości); 6) negowanie wyrządzonej krzywdy, czyli zaprzeczanie wyrządzonej krzywdy; 7) ignorowanie tego, co się wydarzyło (najczęściej dotyczy ludzi o nadmiernie wrażliwych sumieniach, którzy uważają, że przebaczenie polega na świadomym ignorowaniu krzywdy)²³; 8) zapomnienie (ogranicza nas od pełnego przebaczenia, niekiedy błędnie „zapomnienie” i „przebaczenie” traktowane są jako synonimy; czasem nie chcemy przebaczyć, bo myślimy, że oznacza to zapomnienie jakiegoś bolesnego zdarzenia)²⁴; 9) bagatelizowanie krzywdy (nie będziemy zdolni do pełnego przebaczenia dopóki nie uznamy doznanej krzywdy wraz z jej całą powagą, nie można bagatelizować zła wyrządzonego); 10) udawanie, że nie zostaliśmy skrzywdzeni (ignorowanie wyrządzonej krzywdy nie ma sensu i nie pomoże nam w przebaczeniu, może jedynie ten proces utrudnić)²⁵.

Brak pełnego przebaczenia prowadzi do wielu negatywnych następstw. Krzywdy zostawiają w nas wiele ran, zadają nam ból, ale myśląc o przebaczeniu i krzywdzie, należy jednak spojrzeć również z innej perspektywy. Nie przebacząc doznanej krzywdy, sami sobie wyrządzamy szkody. Brak przebaczenia pociąga za sobą między innymi skutki somatyczne²⁶. Następstwa braku przebaczenia nazywane są również „cełą III – chorobą ciała”. Brak odpuszczenia krzywdy może prowadzić do nowotworów, migreny, problemów z sercem,

22 R. T. Kendall, *Przebaczyć do końca*, tłum. P. Blumczyński, Katowice 2006, s. 32.

23 Tamże, s. 30–34.

24 W. A. Meninger, *Jak przebaczać?*, s. 33.

25 R. T. Kendall, *Przebaczyć do końca*, s. 34–35.

26 P. Ide, *Czy możliwe jest przebaczenie?*, s. 17.

nerwicą, kłopotów ze snem i innych wszelakich chorób. Nadmiar negatywnych emocji, ciągle rozterki mają wpływ na ciało²⁷.

Krzywdą tkwiąca w nas wywołuje również skutki emocjonalne. Gdy odmawiamy przebaczenia, pojawia się w nas nie tylko smutek, ale również nienawiść, rozpacz. Opozycyjnie wygląda to tak, że przebacząc, wyzwala się w nas siła kochania²⁸. Nienawiść to uczucie, którym często darzymy krzywdzicieli. Stan ten może doprowadzić do chęci zemsty, która jest zupełnym przeciwieństwem przebaczenia²⁹. Złe emocje, które się w nas pojawiają, prowadzą również do wcześniej omawianych skutków somatycznych. Osoby, które nie chcą przebaczyć, często całą swoją uwagę skupiają na sobie, swoim cierpieniu, bólu. Skutkiem ich nieprzebaczenia staje się więc egoizm, co prowadzi do tego, że ich życie staje się pozbawione swobody, wolności, stabilności.

Niemal każdy człowiek nabywa w swoim życiu wiedzę o przebaczeniu. Pierwsze informacje otrzymuje już w dzieciństwie od rodziców. Edukacja ta jednak często dostarcza nieprawdziwych informacji na temat przebaczenia. Często przebaczenie dokonuje się tylko w sposób werbalny, natomiast w środku dalej tkwi w nas akt nieprzebaczenia³⁰.

Wywiad – sukcesy i trudności

Wywiady zostały przeprowadzone w dniach 16–26 kwietnia 2018 r. Z powodu dużej grupy badawczej badania były rozłożone na kilka dni. Dzięki temu była możliwość porozmawiania z każdym wychowankiem oddzielnie. Respondenci mieli od 13 do 17 lat, a czas ich przebywania w schronisku wahał się od dwóch do dziewięciu miesięcy, tylko jeden z nich przebywał w nim dłużej niż dwa lata. Wychowankowie nie odmawiali odpowiedzi na pytania, jeśli nie zrozumieli ich, prosili o wyjaśnienie i przeformułowanie. Na potrzeby artykułu wychowankom zostały zmienione imiona, aby zachować anonimowość.

27 A. Wygonna, *Przebaczenie: droga do uzdrowienia*, s. 17.

28 P. Ide, *Czy możliwe jest przebaczenie?*, s. 21.

29 A. Wygonna, *Przebaczenie: droga do uzdrowienia*, s. 16.

30 J. Mellibruda, *Pułapka nie przebaczonej krzywdy w aspekcie psychologicznym*, w: *Krzywdy i przebaczenie*, red. A. Foltńska, T. Huka, Kraków 1997, s. 18–19.

Wywiady przeprowadzano z każdym na osobności, aby zapewnić pełną dyskrecję i swobodę wypowiedzi. Ze względu na specyfikę placówki nie było możliwości nagrywania wywiadów, dlatego informacje uzyskane od respondentów były na bieżąco notowane, a po każdym wywiadzie spisywano notatkę, w której z pamięci opisywano wrażenia, reakcje respondenta i zapamiętane szczegóły rozmowy.

Na potrzeby artykułu wybrano trzy wywiady z wychowankami. Przy ich wyborze kierowano się głównie otwartością respondentów, różnorodnością odpowiedzi oraz możliwością dokładnego zbadania problemu.

Kuba

Pierwszy badany to siedemnastoletni Kuba, który pół roku przebywał w placówce. Do schroniska trafił za handel marihuaną oraz amfetaminą. Chłopak przed umieszczeniem w schronisku mieszkał z matką i siostrą. Matka Kuby z zawodu była pielęgniarką, natomiast ojciec chłopca zmarł półtora roku przed jego pobytem w schronisku. Chłopak, opowiadając o swojej rodzinie, wyrażał się ciepło. Opowiadał, że rodzice zawsze się nim interesowali, zabiegali o to, aby ich rozmowy były częste, nie nadużywali alkoholu, narkotyków, w domu nie występowała przemoc. Nie narzekał także na sytuację finansową rodziny, określał ją jako dobrą. Kuba nie chciał rozmawiać o ojcu. Brak chęci mówienia o ojcu może wskazywać na brak pogodzenia się z jego stratą.

Na początku wywiadu zastanawiał mocno fakt, jak chłopak z rodziny pełnej ciepła, gdzie nie brakowało zainteresowania ze strony matki, o dobrym statusie materialnym, w której nie było uzależnień, trafił do schroniska. Niestety w dalszej części chłopak zaczął opowiadać o używkach, z jakich korzystał. Nie przyznawał się, że jest uzależniony, ale stwierdzał, że regularnie sięgał po acodin, marihuanę, kwasy, dopalacze. Po alkohol sięgał rzadziej, ponieważ, jak twierdził, „alkohol piją starsi i jest on droższy”. Kuba wyznawał, że od około 2–3 lat codziennie chodził na wagary. Zapisany był do technikum mechanicznego, utrzymywał, że nie miał problemów z przyswajaniem wiedzy, ale do edukacji podchodził z dystansem i nie przywiązywał do niej większej wagi. W wywiadzie poinformował, że ma skłonności do agresji, ale tylko w stosunku do osób, które go „denerwują”. Mimo młodego wieku dopuścił się już wielu zachowań, które są symptomami niedostosowania społecznego, tj. pobicia, handlu narkotykami,

obrażania rówieśniczek. Nadpobudliwe, agresywne zachowanie chłopaka miało związek z sięganiem po środki psychoaktywne oraz ze złym wpływem starszych znajomych. Kuba nawiązywał relacje koleżeńskie z osobami starszymi od siebie (były to osoby po 20 roku życia). Nie miał więc problemów z dostępem do alkoholu i papierosów. Starsi znajomi mogli również wpływać na jego nieobecności w szkole, prowokować do nieprawidłowych zachowań. Główne emocje, które towarzyszyły Kubie, to złość i samotność. Opowiadając o swoim życiu, skupiał się tylko na emocjach negatywnych.

Zapewniał, że do ludzi podchodzi z dużym dystansem. Umie przepraszać w sytuacjach, w których uzna, że wina leży po jego stronie. Niechętnie odpowiadał na pytania o przebaczenie, prosił o ich doprecyzowanie. Na pytanie zadane innymi słowami odpowiadał nieprecyzyjnie, w jego głosie słychać było wątpliwości, informował jednak, że czasem myśli o przebaczeniu. Rozumiał je jako nienawiść, zapomnienie. Miał więc błędne rozumienie procesu przebaczenia. Nie potrafił rozmawiać o przebaczeniu, ponieważ nie rozumiał jego istoty. Emocje, które były mu bliskie, świadczyły o tym, że nie jest on osobą, która zmierzyła się z przebaczeniem. Mimo deklaracji, że pogodził się z sytuacją, w której się znalazł, można wnioskować, że jednak tak nie było. Brak przebaczenia, pogodzenia się z sytuacją może również skutkować tym, że chłopak czuł się osamotniony, towarzyszyła mu złość, zachowywał się agresywnie, wagaruje.

Darek

Darek, kolejny wychowanek schroniska to piętnastoletni chłopak, który w schronisku przebywał od trzech miesięcy, trafił tu za podpalenie. Wychowywany w rodzinie monoparentalnej, ojciec nie uczestniczy w jego życiu od urodzenia. Matka wychowywała czwórkę dzieci (Darka i trzy siostry), pracowała jako woźna, nie była uzależniona, prawidłowo funkcjonowała, interesowała się dziećmi. Często chodziła do szkoły na rozmowy z wychowawcą, dzwoniła i szukała pomocy u psychologów, rozmawiała ze znajomymi chłopaka i próbowała odsunąć ich od syna. Darek w rozmowie informuje, że jedyne używki, z jakich korzystał, to alkohol oraz środki uspokajające. Podobnie jak poprzedni chłopak dużo wagarował. Przez ostatnie dwa lata szkoły *gros* czasu spędzał na wagarach. Większość jego znajomych były to osoby po dwudziestym roku życia. Jednym z najlepszych kolegów był mężczyzna w wieku trzydziestu dziewięciu lat. Darek,

podobnie jak Kuba, jak można wnioskować, wagarował głównie z powodu kolegów, aby móc z nimi spędzać większość czasu. Chłopak przyznawał się do stosowania agresji fizycznej oraz słownej wobec rówieśników, osób słabszych. Bywał też agresywny w stosunku do domowników, jeśli oni „denerwowali go”. Miał świadomość, że to starsze towarzystwo namawiało go do używania agresji, picia alkoholu, wagarowania.

Wnioskować można, że Darkowi brakowało ojca. Nieobecność męskiego wzorca mogła przyczynić się do tego, że szukał poparcia, autorytetu wśród starszych kolegów. W schronisku odczuwał on spokój, ponieważ nie miał kontaktu z kolegami, którzy sprowadzali go na złą drogę i namawiali do czynów zabronionych. Przyznawał, że tęsknił za rodziną, ale smutek ten łagodziły telefony matki. Chłopak był pogodzony z pobytem w schronisku. Wiedział, za co tu trafił, i przyznał się do tego, ale twierdził, że to koledzy go do tego namówili i to głównie oni są winni. Chłopak w rozmowie często wypowiadał sprzeczne zdania. Z jednej strony przyznał się do tego, z drugiej natomiast uznał, że to nie on zawinił. W rozmowie na temat ojca również było wiele sprzeczności. Chłopak deklarował, że mu przebaczył, ale z rozmowy wynikało, że dalej chował w sobie uraz do niego. Twierdził, że nie chce znać ojca, nie chce go spotkać, obwinia go za niepowodzenia. W relacji do kolegów również deklarował przebaczenie, ale tak samo, jak w sytuacji z ojcem nie widać było znaków szczerego przebaczenia. Chłopak obwinił ich o pobyt w schronisku. Jeśli chodzi o przebaczenie w stosunku do niego, to w wywiadzie deklarował, że jemu przebaczyła mama oraz kolega. Wychowanek opowiadał o pobiciu, jakiego dopuścił się wobec kolegi. Pobity rówieśnik, jak twierdził Darek, wybaczył mu, ponieważ ich relacje nie uległy pogorszeniu. Matka Darka miała stały kontakt z synem, wspierała go, nie okazywała wobec niego złości. Można wnioskować, że wychowanek słusznie stwierdził, że mama wybaczyła mu jego błędy. Można tu mówić o matczynej miłości, która wiele wybacza oraz wiele zniesie, jeśli chodzi o miłość i troskę do syna. Niestety, Darek nie do końca rozumiał istotę przebaczenia, mylił je z pojęciem zapomnienia.

Norbert

Kolejny wychowanek to Norbert. Uważam, że należy poświęcić mu uwagę i przywołać jego postać, ponieważ to właśnie on najdłużej przebywał w placówce. Sądzę, że ważne jest skupienie się na wywiadzie z nim także dlatego, że

wybrzmiewa w nim odczuwalny brak przebaczenia matce, mimo deklarowanych chęci. Norbert to niesamowicie wrażliwy chłopak. W czasie przeprowadzania wywiadu miał szesnaście lat. W momencie, gdy trafił do schroniska, miał jedynie czternaście lat. Tak młody człowiek miał za sobą już wiele trudnych, negatywnych doświadczeń. Chłopak początkowo wstydził się powiedzieć, z jakiego powodu znajduje się w ośrodku, ale w czasie rozmowy otworzył się i przyznał, że ma postawione zarzuty ciężkiego uszczerbku na zdrowiu oraz molestowania. Norbert nie przyznawał się do tych czynów. Twierdził, że rodzice dziewczyny niesłusznie go oskarżają. Już na początku wywiadu chłopak deklarował, że czuje nienawiść do tych ludzi. Wychowanek przyznawał się do picia alkoholu i do wagarowania przez cały rok szkolny. Jego zainteresowania, jakie wymienił to: wędkarstwo, elektryka, dziewczyna. Chłopak wychowywał się w rodzinie zrekonstruowanej. Przed pobytem w placówce mieszkał z matką, ojczymem oraz jedenastoletnią siostrą. Wspominał też, że ma rocznego brata, którego nawet nie widział, ponieważ przyszedł na świat już w trakcie jego pobytu w placówce, a zdjęć nikt nie chciał mu pokazać. Ojciec chłopaka popełnił samobójstwo, gdy on miał osiem lat. Norbert nie wiedział, dlaczego ojciec tak postąpił, wypowiadał się o nim w sposób ciepły. Deklarował, że pogodził się ze stratą, pamiętał o nim, ale nie zastanawiał się, dlaczego to zrobił. Nie miał żalu do ojca, że tak postąpił. Bardzo za nim tęsknił. Rozpatrując tę relację na płaszczyźnie przebaczenia, można uznać, że chłopak pogodził się ze stratą ojca. Można stwierdzić, że wybaczył ojcu, że ten odebrał sobie życie. Zupełnie inaczej wyglądało nastawienie do matki. Deklarował, że matka nie interesowała się nim, nie chodziła do szkoły, nie znała jego znajomych. Podczas wywiadu podkreślał, że schronisko go lepiej wychowało i się nim zajęło niż matka. Miał żal do matki, że nie zajmowała się nim. Najbardziej go raniło to, że nie wierzyła w jego niewinność i nie wspierała go. Zapewniał, że wielokrotnie jej wybacał, ale kolejny raz tego nie robi. Matka Norberta nie miała stałego kontaktu z synem, częściej kontaktowała się z wychowawcą niż z nim. Z relacji wychowanek wynikało, że wielokrotnie zmieniała zdanie na temat winy syna. Norbert twierdził, że działo się tak z powodu wpływu, jaki miał konkubent na matkę. Chłopak miał do niej wielki i nie mógł poradzić sobie z faktem, że matka nie potrafiła uwierzyć w niewinność syna albo chociażby wspierać go w tak trudnym momencie.

Na przykładzie Norberta można zobaczyć, jak potężną moc ma przebaczenie. Chłopak stracił ojca z powodu samobójstwa i pogodził się z tym faktem,

wybaczył ojcu, że odszedł od nich. Dzięki wybaczeniu zaznał spokoju i z lekkością rozmawia na ten temat. Konflikt, jaki jest między nim a matką, brak zrozumienia, wybaczenia, potęguje w chłopaku niepokój, jak sam twierdzi, czuje się samotny i odrzucony. Miał jedynie wsparcie babci. Sam informował, iż wie, że babcia mu przebaczyła to, że ukradł jej dwadzieścia złotych. Podczas wywiadu z Norbertem można było odczuć, że chłopak mimo bardzo młodego wieku miał świadomość, co to jest przebaczenie, nie mylił tego z zapomnieniem, nienawiścią, zemstą. Wiedział, że sytuacja z matką negatywnie wpływała na jego emocje, zachowanie. Zapytany, czy przebaczył sobie, informował, że nie zrobił tego. Chłopak nie rozumiał, że samemu sobie można przebaczyć. Na przykładzie życia tego chłopaka można zauważyć, jak wielkie znaczenie może mieć przebaczenie. Jak bardzo ludzie potrzebują przebaczenia, wybaczenia, aby móc funkcjonować w spokoju, zadbać o higienę psychiczną i emocjonalną.

Wnioski

Z wywiadów przeprowadzonych z wychowankami wynika, że nieletni myśleli o przebaczeniu. Już podczas pierwszych minut spotkania dostrzegałam, że byli oni świadomi procesów przebaczenia i nieprzebaczenia oraz ich negatywnych i pozytywnych skutków. Deklarowali, że niejednokrotnie spotkali się w życiu w sytuacjach, w których przebaczyli lub uzyskali przebaczenie. Najczęściej osobami, którym oni przebaczały, byli znajomi oraz rodzice. Z rozmów wynikało, że nieletni nie myśleli o uzyskaniu przebaczenia od osób skrzywdzonych oraz ich rodzin. W wywiadach deklarowali, że chcieliby zrozumieć, na czym polega proces przebaczenia i jakie są jego skutki. Informowali, że chcieliby przebaczyć sobie, że domyślają się, iż przyniosłoby im to ulgę oraz wewnętrzny spokój.

Z informacji zebranych od respondentów wnioskować można, że nieletni nie mieli wystraczającej wiedzy na temat przebaczenia. Zjawisko było im znane, i jak deklarowali, niejednokrotnie spotkali się z przebaczeniem, ale z wypowiedzi wynikało, że mieli jego błędne rozumienie. Świadczy o tym fakt, że wychowankowie kojarzyli przebaczenie z zapomnieniem, nie zastanawiali się nad przebaczeniem sobie. Często odczuwali samotność, żal i to może być symptomem nieprzebaczenia sobie.

Osoby przebywające w schronisku były osobami nieletnimi, nie do końca ukształtowanymi pod względem emocjonalnym, często z powodu niedo-

stosowania społecznego nieposiadającymi odpowiedniej hierarchii wartości. Na sytuację, w jakiej się znajdowali, duży wpływ miały rodziny, z jakich pochodzili oraz grupy rówieśnicze i inni znajomi. Ci młodzi ludzie znajdowali się na początku swojego życia, a już dopuścili się krzywdzenia innych, dlatego bardzo ważne w sytuacji resocjalizacji młodych ludzi jest uświadamianie bezpośrednie i szczegółowe, czym jest proces przebaczenia, jakie ma skutki oraz jakimi etapami przebiega. Młodzi ludzie potrzebują wzorców, informacji, jak postępować i jak przebaczać. Proces przebaczenia to wewnętrzna decyzja, dlatego wymaga dojrzałości oraz zrozumienia, czym jest przebaczenie.

Mając na uwadze, że są to ludzie młodzi, nie do końca ukształtowani, u których widać brak rozumienia przebaczenia, należy pochylić się nad tym faktem. Młodość i niedojrzałość tych osób można wykorzystać jako szansę na rozwój i ukształtowanie w nich prawidłowego systemu wartości oraz pracę nad przebaczeniem, która mogłaby doprowadzić do akceptacji samego siebie, poprawę relacji rodzinnych oraz poprawę funkcjonowania w społeczeństwie. Warto wdrażać w system resocjalizacji programy oparte na przebaczeniu, szerzyć znaczenie przebaczenia w życiu każdego człowieka, aby nie tylko uświadamiać, kształtować wychowanków w tym zakresie, ale również środowisko rodzinne.

Tematyka przebaczenia powinna być co raz częściej poruszać i popularyzowana, ponieważ odwołując się do słów przytoczonych na początku, człowiek musi zadbać o swoje człowieczeństwo, sumienie i godność, a pogodzenie się ze sobą i z krzywdą, która została wyrządzona, pozwala na spojrzenie na świat z innej perspektywy i odzyskanie wewnętrznego spokoju.

Streszczenie: Przebaczenie w procesie resocjalizacji jest często momentem przełomowym w zmianie postępowania, myślenia człowieka. Szczególnie znacząca jest zmiana w życiu młodych ludzi zagrożonych demoralizacją lub już zdemoralizowanych, którzy są na etapie kształtowania siebie, swojego systemu wartości. Przebaczenie uwalnia od konsekwencji i pozwala spojrzeć na świat z innej perspektywy. Niniejszy artykuł jest próbą ukazania rozumienia przebaczenia przez młodych ludzi znajdujących się w Schronisku dla Nieletnich oraz przedstawienie biografii wychowanków jako metody resocjalizacji.

Słowa kluczowe: przebaczenie, resocjalizacja, nieletni, schronisko dla nieletnich.

Bibliografia

- Bębas S., *Metody i formy oddziaływań resocjalizacyjnych w Schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych*, w: *Resocjalizacja. Zagadnienia prawne, społeczne, medyczne*, red. A. Jaworska, Impuls, Kraków 2009, s. 329–354.
- Donnelly D., *Uczymy się przebaczać*, Kraków 2002.
- Ide P., *Czy możliwe jest przebaczenie?*, tłum. M. Zaręba, Kraków 2000.
- Jaworski R., *Przebaczenie w psychoterapii*, „*Paedagogia Christiana*”, 2 (2016) s. 141–159, DOI: 10.12775/PCh.2016.027.
- Kustra C., *Wychowanie chrześcijańskie młodzieży niedostosowanej społecznie*, w: *Resocjalizacja instytucjonalna – bariery i możliwości*, red. I. Mudrecka, M. Snopek, Opole 2013, s. 75–86.
- Larsen E., *Od gniewu do przebaczenia*, tłum. E. Zaremba, Gdańsk 2000.
- Mellibruda J., *Pułapka nie przebaczonej krzywdy w aspekcie psychologicznym*, w: *Krzywdy i przebaczenie*, red. A. Foltńska, T. Huka, Kraków 1997, s. 9–39.
- Meninger W. A., *Jak przebaczać?*, tłum. A. Makowska, Warszawa 2003.
- Mrówka K., *Filozoficzny sens przebaczenia*, Tarnów 2008.
- Mróz J., Kaleta K., *Psychologiczne ujęcie przebaczenia*, w: *Oblicza przebaczenia*, red. M. Guzewicz, P. Wiejak, M. Pleskoczyńska, ks. A. Falewicz, Kielce 2018, s. 59–77.
- Organizacja i zadania schroniska*, Schronisko dla Nieletnich w Dominowie, <http://dominow.sdn.gov.pl/index.php?id=137&id2=112>, dostęp: 23.05.2018.
- Śliwa S., *Wybrane problemy resocjalizacji nieletnich w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych*, Opole 2013.
- Wach T. J., *Krzywdy i przebaczenie w resocjalizacji i innych działaniach pomocowych*, „*Paedagogia Christiana*”, 2/38 (2016) s. 221–241, DOI: 10.12775/PCh.2016.031.
- Wygonna A., *Przebaczenie droga do uzdrowienia*, Lublin 2017.
- Zalewski S., *Przebaczenie*, w: *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, red. K. Chałas, A. Maj, Radom 2016, s. 899–904.